

Міністерство освіти і науки України
Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського
Департамент праці та соціального захисту населення Миколаївської міської ради
Громадська організація Освітній центр «Університет третього віку»

Теоретичні та практичні засади соціалізації людей похилого віку

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції

18-19 травня 2017 р.

Миколаїв
2017

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету педагогіки та психології Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського (протокол № 11 від 17 травня 2017 р.)

Редакційна колегія:

Букач М.М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського
Бондаренко С.М. – директор департаменту праці та соціального захисту населення Миколаївської міської ради
Клименюк Н.В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського, заступник директора громадської організації «Освітній центр «Університет третього віку»
Самерханова Л.І. – директор міського територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг)
Адаменко О.О. – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної роботи Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського
Венгер Г.С. – кандидат психологічних наук, старший викладач Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського, член правління громадської організації «Освітній центр «Університет третього віку»
Калмикова І.Ю. – кандидат економічних наук, доцент кафедри соціальної роботи Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського

Рецензенти:

Коваль Г.В. – доктор наук держуправління, професор, завідувач кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки Чорноморського національного університету імені Петра Могили.
Гуріч В.О. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології Херсонського державного університету.

Теоретичні та практичні засади соціалізації людей похилого віку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 18-19 травня 2017 р. – Миколаїв: ФОП Швець В.М., 2017. – 216 с.

У збірнику представлено матеріали доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Теоретичні та практичні засади соціалізації людей похилого віку», що розкривають теоретичні та практичні дослідження за наступними напрямками: теоретичні та практичні основи розвитку інноваційних процесів в неформальній освіті дорослих: досвід та перспективи; акмеологічний розвиток особистості в умовах освітньо-інформаційного простору; сучасні технології навчання різних вікових категорій: вітчизняний та світовий досвід; актуальні проблеми соціальної роботи в Україні; соціальна робота з людьми похилого віку в умовах установ соціального захисту населення; зміна та розвиток соціально-психологічного потенціалу особистості в умовах інноваційних змін в освіті; економічна та правова допомога вразливим категоріям населення.

Видання стане в нагоді теоретикам і практикам соціальної роботи, які цікавляться безперечною соціалізацією особистості.

Адаменко Оксана Формування толерантного ставлення до людей похилого віку в спадщині В.О. Сухомлинського.....	6
Бондаренко Сергій Золота пора людини.....	9
Букач Микола Соціальне партнерство як засіб підтримки активної життєвої позиції людей похилого віку.....	13
Венгер Анна Компетентнісна складова в фаховій психологічній підготовці фахівця із соціальної роботи.....	18
Гетманцева Тетяна Профілактика насильства серед молодших підлітків в умовах загальноосвітньої школи.....	21
Євпак Євгенія У відділенні денного перебування корабельного району.....	24
Захарова Наталя Соціальна ексклюзія та інклюзія в контексті сучасних освітніх інновацій.....	26
Калмикова Ірина Університет третього віку та якість життя людей похилого віку.....	31
Карпінська Оксана Розвиток в похилому віці: основні механізми формування акмеологічних ресурсів.....	34
Кашлюк Анатолій Готовність до професійного самовизначення учнів старшого шкільного віку.....	39
Клименюк Євгеній Взаємодія суб'єктів протидії торгівлі людьми.....	42
Клименюк Наталія Деонтологія в соціальній роботі з людьми похилого віку.....	49
Коваль Ганна Становлення університетів третього віку.....	54
Колеснік Тетяна Вчитися ніколи не пізно.....	58
Копиченко Олена Залучаємо до активного життя.....	62
Корба Роксолана Профілактика міжособистісних конфліктів серед дітей підліткового віку.....	65
Корнієнко Оксана Зниження агресії у молодших школярів із легкою розумовою відсталістю засобами казкотерапії в умовах спеціальної школи-інтернату.....	71
Костогриз Вікторія Особливості професійної орієнтації старшокласників із затримкою психічного розвитку в умовах спеціальної загальноосвітньої школи – інтернату.....	76
Куліш Ніна Інноваційні педагогічні технології в сучасній дошкільній освіті.....	79

Кучеренко Дмитро	
Психологічна адаптація людей похилого віку до умов геріатричного притулку.....	83
Лисенко Юлія	
Актуалізація проблеми домашнього насильства щодо людей похилого віку в умовах демократизації українського суспільства	88
Любежаніна Вікторія	
Неформальна освіта: довгострокові внески з високими відсотками	92
Мардар Микола	
Психолого-педагогічні особливості дітей старшого дошкільного віку	96
Маркешин Сергій	
Позаурочна діяльність як засіб формування гуманних відносин у колективі молодших підлітків.....	99
Михальчук Влада	
Арт-терапія як засіб подолання агресії у роботі з клієнтами соціально-реабілітаційного центру	103
Неграй Тетяна	
Психосоціальна адаптація як необхідна умова пристосування до нових умов існування.....	109
Нікітіна Віра	
Можливості центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щодо підтримки осіб похилого віку	113
Пархомова Олена	
Психологічні особливості розвитку функцій мовлення у дошкільному віці	118
Пахомов Ілля	
Особливості навчання священнослужителів (капеланів), які здійснюють душпастирську опіку засуджених та персоналу ДКВС України	123
Пашкова Ірина	
Техніка “канзаші” як засіб підтримки соціальної активності пенсіонерів в умовах університету третього віку	127
Петренко Надія	
Соціальна реабілітація осіб звільнених з пенітенціарних установ.....	131
Подорожний Вадим	
Індивідуально- психологічні особливості соціальних можливостей людей похилого віку	136
Пшонко Анастасія	
Профілактика емоційного вигорання у фахівців з призначення житлових субсидій засобами тренінгової роботи.....	141
Рассказова Ольга, Григоренко Валерія, Рассказова Поліна	
Гендерний відкритий університет – крок до суспільства рівних можливостей.....	146
Ромащенко Вікторія	
Шляхи профілактики агресивності серед неповнолітніх правопорушників в умовах слідчого ізолятору	151
Сагач Галина, Власов Володимир	
Духовно-моральні засади філософії старості: досвід роботи Миколаївського притулку для людей старшого віку та інвалідів.....	158

Самерханова Любов	
Навчання без меж.....	166
Скопенко Любов	
Корекція шкільних страхів в процесі адаптації молодших школярів із легкою розумовою відсталістю в умовах спеціальної школи-інтернату	168
Сонко Руслана	
Проблеми зайнятості людей похилого віку в умовах старіння населення	173
Стаін Олена	
Формування адекватної самооцінки у дітей старшого дошкільного віку	179
Стеблина Катерина	
Арт-терапія як засіб розвитку позитивних емоцій у дітей молодшого шкільного віку.....	183
Ткаченко Олена	
Доросле населення як цільова аудиторія неформальної освіти	186
Цимбалюк Оксана	
Університет – другий дім	193
Чагарний Євгеній	
Трудотерапія, як один з ефективних методів лікування наркозалежності	197
Шептицька Яна	
Емоційна реабілітація слухачів університету третього віку	201
Шмигирівський Микола	
Сучасні технології навчання різних вікових категорій: вітчизняний та світовий досвід.....	204

Провівши дослідження страхів у дітей молодшого шкільного віку, визначивши об'єкт страху та причини, можна успішно провести їх корекцію та позбавити дітей негативного впливу, адже, у молодшому шкільному віці страхи добре піддаються психологічному впливу.

Практика показала, що ефективним методом корекції страхів є метод арт – терапії та казкотерапії, дослідження вчених у цих галузях підтвердили, що ефект усунення страхів досить виражений і стійкий.

Дитячі страхи, якщо до них правильно відноситися, розуміти причини їхньої появи, найчастіше зникають. Якщо ж вони болісно загострені або зберігаються тривалий час, то це служить сигналом неблагополуччя, говорить про нервово ослаблення дитини, неправильне поведіння батьків, незнання ними психічних і вікових особливостей дитини, наявності в них самих страхів, конфліктних відносин у сім'ї.

Тому, страх – це не лише біопсихофізіологічне явище, але й глибоко соціальне, що визначає його детермінанти та наголошує активність подальшого вивчення .

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виготський Л.С. Дитяча психологія /Л.С.Виготський/ Собр. Соч. - М., 1982. - т.4 - 336 с.
2. Виготський Л.С. Проблема розумової відсталості / Л.С.Виготський. – М.: Просвіта, 1983. – Том 5. – 180 с.
3. Даль В. Тлумачний словник живої великої російської мови /В.Даль/-СПб.: Мова, 2003. – 127 с.
4. Захаров А.И. Денні та нічні страхи у дітей. - СПб.: Мова, 2005. - 320с.
5. Литвак М. Л. Приручення страху/М.Л.Литвак/. - М.: Метафора, 2006.- 192 с.

ПРОБЛЕМИ ЗАЙНЯТОСТІ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ СТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ

Мадридський міжнародний план дій в галузі старіння ставить завдання забезпечити можливість літнім людям продовжувати займатися економічною діяльністю так довго, скільки вони бажають та спроможні працювати [1]. Підтримка активного і здорового старіння як реакція на демографічні виклики спричиняє відмову від застарілої політики обов'язковості виходу на пенсію чи інших обмежувальних заходів по відношенню до зайнятості людей старшого певного віку. Старіння людей на ринку праці вимагає збільшення найму літніх людей та ліквідації бар'єрів і пенсійних правил, які не враховують побажання та компетенцій літніх людей [2]. Інші компоненти, необхідні для розширення участі літніх людей на ринку праці включають зміцнення здоров'я, інституційну підтримку самозайнятості та мікропідприємств, пристосування робочих місць до особливих потреб людей похилого віку, розвиток соціальних служб на підприємствах.

Попри це МОП відмічає, що демографічні виклики поступово приведуть до обмеження можливостей зростання зайнятості, нестачі робочої сили і будуть здійснювати негативний вплив на фінансову витривалість національних систем соціального захисту населення [3]. Тому рекомендується формування стратегій економічно активного старіння, які б сприяли адаптації умов праці до мінливих потреб працівників похилого віку, а також включали міри заохочення до трудової діяльності на наявних робочих місцях та зацікавленості роботодавців у зайнятості таких працівників, а також стимулювання участі усього працездатного населення на ринку праці за рахунок підвищення пенсійного віку, викликаного збільшенням тривалості життя.

Отже, старіння населення створює нові виклики для ринку праці, а водночас і для системи соціального захисту. Перш за все, мова йде про зниження людського капіталу за умов недостатньої гнучкості освітньо-професійної підготовки, слабкого розвитку традицій та інститутів самоосвіти, неперервної освіти упродовж життя [4]. Конкурентоспроможність людей похилого віку на ринку праці кардинально змінюється у зв'язку із зростаючими вимогами до рівня кваліфікації робочої сили. Адже за останні десятиліття змінилася сама система генерації й передачі знань, а їх обсяг постійно зростає. Період «напіврозпаду» компетенції внаслідок появи нової інформації за багатьма професіями настає менше ніж через 5 років, тобто раніше, ніж закінчується навчання [5]. Комплексна стратегія активного старіння на ринку праці визнає необхідність враховувати, що зайнятість щораз більше вимагає самостійності, неоднорідності і навчання протягом всього життя. За висновком І.Марченко «потреба в подоланні спровокованих кризовими явищами та старінням населення викликів для ринку праці також актуалізує переміщення пріоритетів у політиці зайнятості зі стратегії «спочатку робота» до стратегії «спочатку навчання» (особливо для найбільш вразливих категорій пошукувачів)» [4, с.130].

У соціально-трудовій і освітній сферах наявні різні дискримінаційні практики, зокрема у таких сферах, як доступ до послуг з професійної орієнтації та працевлаштування; можливостей професійного навчання, підвищення кваліфікації, перекваліфікації; гарантії зайнятості, винагорода за працю рівної міри; умови праці, включаючи заходи безпеки та гігієни праці. Дослідження українських науковців засвідчують наявність дискримінації за віком при прийнятті на роботу. Попри те, що у кожній із галузей існує свій віковий діапазон, у який має вписуватися людина, які шукає роботу, середні вікові межі працівників, яких хоче наймати український роботодавець, становлять від 25 до 42 років (у середньому це охоплює 15-20 років трудового життя) [6].

Люди похилого віку, які втратили роботу, стикаються із труднощами при повторному працевлаштуванні: вони мають менше шансів, чим інші вікові

групи, а безробіття для них є більш тривалим. Це пояснюється такими причинами, як менш інтенсивний пошук роботи, стурбованість роботодавців (у зв'язку з тим, що серед людей похилого віку ніби більш низька продуктивність, готовність до здобуття нових навичок і здатність адаптуватися до організаційних та інших змін), обмеженнями, пов'язаними із станом здоров'я. Чоловіки починають потерпати від дискримінації за віковою ознакою з 50-річного віку, а жінки й раніше. Впливати на рішення роботодавців про прийом на роботу в умовах старіючого населення можуть і такі фактори, як нарахування заробітної плати з врахуванням стажу роботи і виплата вихідних допомог при звільненні за скороченням, що підвищує трудові затрати, а також необхідність реорганізації виробничих процесів задля їх узгодження з можливостями робочої сили старших вікових груп.

Досліджуючи сучасний стан геріатричної допомоги в Україні, В.В.Чайковська висловлює думку, що у більшості випадків трудова зайнятість пенсіонерів викликана необхідністю додаткового джерела засобів до існування, тому є вимушеною і її можна вважати «відчуженою», пасивною. Якщо ж трудова діяльність пенсіонера пов'язана з утвердженням своєї ролі в суспільстві і самореалізацією, то в цьому випадку вона є соціальною активністю людини похилого віку. При цьому вона вказує на наявність потенціалу для зростання участі на ринку праці старших вікових груп: 75,3% 60-69-річних, 43,1% 70-79-річних і 25,8% 80-річних людей вважають, що ще могли б працювати для фінансової підтримки себе і сім'ї [7]. На нашу думку, зайнятість за будь-яких обставин запобігає відторгненню, маргіналізації та сприяє підтриманню соціального статусу людей похилого віку. Тому Державна служба зайнятості України сприяє зайнятості шляхом програм підготовки та перепідготовки для літніх людей, заходів з менеджменту стосовно цієї категорії населення у державному та недержавному секторах.

У зв'язку із демографічними змінами на сучасному ринку праці з'являються також нові форми зайнятості: пропозиції поєднання роботи із сімейними обов'язками, гнучкі форми організації праці (віддалене робоче

місце, фріланс тощо), тимчасова зайнятість (в т.ч. агентська зайнятість), неповна зайнятість, дауншифтинг тощо. Попри те, що фріланс часто рекламується як порятунок для людей похилого віку, яких вже неохоче беруть на постійну роботу, але яким із задоволенням доручають разові замовлення (як і для людей зі слабким здоров'ям та молодих мам), ця форма зайнятості має і наступні мінуси: нестабільність заробітку, різноманіття завдань, підвищене робоче навантаження в окремі години чи дні, складність процедури отримання грошей, відсутність пільг (страхування, відпустки, пенсії тощо), відсутність колег для спілкування, сезонність зайнятості у деяких професіях.

Цей вид зайнятості поширений переважно у таких видах діяльності, як журналістика (і інші форми діяльності, пов'язані з написанням текстів), комп'ютерне програмування, веб-дизайн, переклад, юридичні послуги, маркетинг, різного роду консультаційна діяльність. Щоб опанувати ці професії, необхідно добре знати комп'ютерні програми, а людям похилого віку це не завжди легко. Серед позитивних моментів є такі, що можуть дійсно зацікавити людей, які вже отримують пенсію або ж наближаються до цього віку і зацікавлені в таких аспектах зайнятості, як відсутність фіксованого робочого дня, психологічний комфорт завдяки можливості самостійно організувати роботу і бути незалежним, можливість обирати цікаву роботу і працювати на різних замовників, регульований дохід тощо. Тому такі інформаційні ресурси, як портал Freelance.ua та мережа «В контакті», які окремо пропонують фріланс для пенсіонерів, є свідченням формування позитивного ставлення до працівників старших поколінь.

Вчені виділяють три основних способи дауншифтинга: зниження робочих годин, припинення роботи або зміни в кар'єрі, з супутнім зниженням доходу і повернення на «шкільну лаву» – продовження навчання. Як свідомо відмова від кар'єрних цінностей дауншифтинг стосується людей, які вже досягли певних висот і успіху в справах. Досить часто це люди середнього і старшого віку, які прийняли рішення переїхати на природу з веденням господарства, а доходи отримують від того ж фрілансу, оренди житла, попередніх накопичень і

відсотків, або натурального господарства. Найбільший розвиток дауншифтинг отримав у США та Австралії. Згідно з недавніми опитуваннями громадської думки, більше 30 відсотків американців і 26% австралійців вже зробили свій крок у цьому напрямку [8]. У Європі охоплення населення дауншифтингом приблизно 14-17 відсотків населення. Можна сказати, що чим вище середній рівень життя в країні, тим більше людей переглядають своє ставлення до кар'єри, заробітків і рівня доходу. Творча складова і соціальний протест – головні особливості західного дауншифтингу.

В Україні приблизно 3-5% людей, зайнятих пошуком роботи, розглядають для себе можливість кар'єрного зниження і зниження рівня зайнятості. Як правило, люди готові пожертвувати кар'єрою і доходом заради меншої завантаженості, більш цікавої роботи або сім'ї, набуття контролю над власним життям чи прагнення саморозвитку. Для людей старшого віку характерне бажання вести здоровий спосіб життя. На думку фахівців, старше покоління українців не готове сприйняти це явище як природне, виходячи з принципу “будучи колись обраними, цінності змінюються дуже рідко”. «В українській колективній психології працює лінійний стереотип уявлень про себе та інших — нормальним вважається тільки послідовне зростання соціального статусу і ненормальним – будь-які відхилення: добровільна відмова від високої посади (а отже, грошей і влади), різка зміна професії і несподіване розвертання «вбік» і «вниз» від обраного шляху». У будь-якому разі вибір дауншифтингу побудований на балансі духовних та вітальних потреб людини і пов'язаний з постматеріалістичними цінностями. У частини прихильників дауншифтингу (незалежно від віку) матеріальні потреби задоволені настільки, що споживання стає однією з форм самореалізації; інші є творчими людьми, що прагнуть не просто досягти матеріального добробуту, а самоутвердитися в якості унікальних особистостей. Таких, що прагнуть задовольнити свої матеріальні потреби і продають свою працю насамперед заради матеріальної винагороди, керуючись лише економічними стимулами, серед них мало.

Для соціальних працівників органів системи соціального захисту населення, Пенсійного фонду України та Державної служби зайнятості України важливою частиною роботи можуть стати Програми підготовки до виходу на пенсію. В останні роки трудової діяльності такі програми для працівників передпенсійного віку надають інформацію щодо планування своєї пенсії та адаптації до нової ситуації. Зокрема, це може бути така інформація: очікуваний розмір пенсії, податковий статус пенсіонера, спектр медичних та соціальних послуг, пільги для пенсіонерів, можливості продовжувати професійну діяльність (у тому числі на умовах неповного робочого часу чи самозайнятості), процес старіння організму та заходи з його уповільнення (медичні огляди, фізичні вправи, правильне харчування), використання вільного часу, наявні можливості освіти для дорослих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мадридский международный план действий по проблемам старения [Электронный ресурс] / ООН, Департамент по экономике и социальным вопросам; Отдел социальной политики и развития. – Режим доступа: http://www.socpolitika.ru/rus/social_policy_monitoring/documents/document5491.shtml.
2. Older adults and ageing, International federation of social workers, 2012. Available at: <http://ifsw.org/policies/ageing-and-older-adults/>.
3. Занятость, рост и социальная справедливость: 9-е Европейское региональное совещание: Доклад генерального директора [Электронный ресурс] / МОП – Осло, 8-11 апреля 2013 г. – Режим доступа: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/-relconf/documents/meetingdocument/wcms_206055.pdf.
4. Марченко І.С. Інфраструктурна підтримка розвитку ринку праці України: [монографія] / І.С.Марченко. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, 2013. – 150 с.
5. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика: Аналітична записка [Електронний ресурс] / Національний інститут

стратегічних досліджень при Президентові України. – Режим доступу:<http://www.niss.gov.ua/articles/252/>.

6. Гаджук О. Специфіка дискримінації при прийомі на роботу в різних сферах зайнятості / О.Гаджук, Л.Пригоровська, О.Свердлова // Соціальні виміри суспільства: Зб.наукових праць. – 2012. – В.4 (15). – С. 436-449.
7. Чайковська В. В. Сучасний стан і концепція розвитку геріатричної допомоги населенню України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра мед. наук: спец.14.02.03 / В. В. Чайковська. – К., 2003. – 32 с.
8. Шух Т. Дауншифтінг як вільний вибір трудової поведінки [Електронний ресурс] // Преса України. – 19 квітня 2013 – Режим доступу:<http://uapress.info/uk/news/show/5956>.

Олена Стаїн

Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського

ФОРМУВАННЯ АДЕКВАТНОЇ САМООЦІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Самооцінка є однією з істотних умов, завдяки якій індивід стає особистістю. Правильно сформована самооцінка виступає як певне ставлення до себе, передбачає усвідомлення особистості як деякого стійкого об'єкта.

Формування самооцінки починається у старшому дошкільному віці. Це потрібно дуже чітко розуміти, бо кардинальні зміни державно-політичного устрою, лібералізація, соціально-економічні перетворення, що відбуваються в Україні, потребують розвитку в українці ХХІ століття, перш за все, якостей впевненої в собі, самостійної, психологічно стійкої, успішної, спрямованої на досягнення цілей, самодостатньої, гордої особистості.

Зарубіжні психологи розглядають самооцінку в основному як механізм, що забезпечує узгодженість вимог індивіда до себе із зовнішніми умовами. У